

NICOLAS COLOMBAN:

“CHAL CREAR UNA CONSCIÈNCIA EN FAVOR DE LA LENGA”.

Originèr dau Briançonés, Nicolas Colomaban resta despuei quianze ans en Catalonha e l'es un grand amant de las lengas qu'a estudiant la dialectologíá. Aul nos explicaré aïra quala es la situacion de l'occitan dins las Alps.

Redaccion.- Parlètz nos de l'occitan alpenc.

Nicolas Colomaban.- Mon parlar es pas aïtant coneissut coma lo provençal o lo gascon. Léu a l'ai après a parlar embé mon grand, despuei tot jove, après l'aver auvit parlar, la m'aviu fascinat. Léu a l'apèlo coma ièl, “patois”, sensa considerar aiqùèl nom coma pejoratif. Aprés dins chasque país la gent l'apelava pereussas coma los abitants, iéu coma a siu dau Vialar, parlo lo Vialan, mas a Cervièra lo país vesin, ilhs parlan lo Cerveirin.

R.- La l'i a de diferéncias entre los parlars de chasque país dau Briançonés?

N.C.- Òi, chasque país a son pròpre parlar ben definit, embé mesme de variacions d'una borjaa a l'autra. Chal pensar que l'es un territòri d'auta montanha, e dins lo temps la comunicacion èra pas coma encuèi. La gent se mariava dins son pròpre país, per conservar las tèrras qu'avián. Los mariatges èran arrenjats per las familhas dins lor interèst e aiqùò empachava l'arribaa de personas d'autres endreches. E mesme los Briançonés qu'èran partits far fortuna a l'estrangièr (quauques uns per exemple avián libèrt de librariás au Portugal), revenián totjorn se mariar embé de femnas de lor país... Tot aiqùò manteniá de diferéncias lexicalas e de prononciacion entre los parlars de chasque país, mesme vesins de trèis o quatre kilomètres. Mas malgrat totas aiqùelas diferéncias, la gent de país diferents se comprenián sensa ges de dificultats.

R.- Que pensètz os de la volontat de crear un occitan estandard?

N.C.- Léu ai de dificultats per compréner un gascon o un lengadocian per exemple, mas pas tant embé lo provençal per l'aver auvit plus sovent. La me sembla plus facile de parlar embé un limosin o un auvernhat, que parlan de varietats plus vesinas de la miá. Allora mielhs qu'una soleta forma, a crèio que la sariá benlèu plus efficace de tenir conte de las maors diferéncias dialectalas per crear un estandard per chasque varietat. La sariá benlèu l'ocasion d'essobliar

totas aiqelas lutas intèrnas que son mas qu'una perduá de temps per la lenga...

R.- Quala es la relacion embé las Valadas Occitanas que son vòstras vesinas?

N.C.- Avant tot chal dire que trèis d'aiqelas valadas son istoricament briançonésas, alora aillas son pròchas, mas malairosament, aillas son pereussas longtemps estaa esluenhaas. Pendent de siècles lo Briançonés èra un principat coneissut coma los "Escartons" e que, en practica, foncionava coma una pechita republica despuei l'an 1343 e la sinhatura d'una charta que garantissiá lor libertat politica e legislativa. Aiqela charta èra confirmaa tots los ans derant lo rèi de França per un impòst nomenat l'"escart", que donava au principat la possibilitat de s'autogovernar en tot convocar assembleas per discutir e resòudre sos pròpres afars. Lo rèi de França conservava mas que lo drech de passatge per lo territòri per sas armaas.

Aprés lo Tratat d'Utrecht (1713), una frontièra a divísat lo Briançonés en dos, en tot seguir la linha de partatge de las aigas, e sensa tenir conte qu'un principat èra a chaval sus la cima de las Alps... Las diferentas trajectòrias istoricas (França e Piemont-Sardenha, puei Italiá) an creat una muralha que nos separava, malgrat lo fach que la mesma lenga se parlava de chasque caire.

Darrièrament, embé la supression de la frontièra e surtot gràcias a Internet, los eschambis an représ un pau de vigor. Mas a considèro que l'avenir de l'occitan alpenc e de sa varianta briançonésa passaré per l'intensificacion de las relacions embé las Valadas. Mas la l'i auré encara de trabalh, quora om pensa que dau caire francés, la majoritat de la gent pensa que de l'autre caire la gent parla mas que l'italien o lo piemontés, e ilhs saban pas qu'om i parla pereussas lo mesme "patois" que nosautres...poooo0

R.- Que sarián los eveniments istòrics qu'an marcat la lenga dins lo Briançonés?

N.C.- La l'i a agut un fòrt procès de despoblacion dins las Alps, onte la majoritat de las familhas èran nombrosas, e per necessitat lo paire s'en anava sovent trabalhar a la vila pendent l'ivèrn. De còps ilhs partián ben luenh, dinquiá dins de país estrangiers, en Italiá, en Espanha... Aiqela migracion s'es encara acceleraa embé l'arribaa dau trenc dinquiá Briançon, per çò qu'es devengüá definitiva, en tot provocant lo declin de la lenga. L'es coma aiquò que de país

onte restavan plus de doas mila abitants, son passats encuèi a cinquanta abitants o mens encara.

Un factor important d'aiquèl declin es estat la politica de la IIIa Republica, creaa après la desfacha de la guèrra còntre los alemands l'an 1871, qu'aviá un caractèr fortament nacionalista. Per lo biais de l'escòla e en tot reinventar una novèla istòria de França, ilhs an vògut crear una identitat e una mentalitat francésas entre los mendius, per n'en far de bòns "pechits patriòtes". E aiquèl sistème educatíf a favorizat una mentalitat que veíá lo francés coma la lenga de l'avenir, a l'encòntre de las lengas localas. La l'i a constància que pendent los ans 1890, om poviá já auvir per las ruás de Briançon coma de mendius joàvan en tot parlar francés entre ailos. E enfin, la promièra guèrra mondiala a donat lo còp de gràcia a la transmission de la lenga, coma nos lo sabem.

R.- E quala sariá son istòria literèra?

N.C. Nos avem de Mistères que son dau XVe siècle. En occitan la n'i a mas que dètz o doze qu'an estat conservats, e cinc son estat retrobats dins lo Briançonès. La son d'òbras escrichas embé una ortografiá pròpra, qu'es já plus d'occitan medieval. Chasque Mistère relatava la vita d'un sant, qu'èra l'objèct d'una representacion teatrala que se desrotlava sus dos o tres jorns, e a la quala plus d'una centena de personas poviá participar. Plus tard, au XIXe siècle, nos avem quauques listas de mots e un pechit dictionèr dau parlar de Cairas, la valaa vesina. Enfin au XXe siècle nos avem quauques poèmes, de textes que relatan lo temps passat, de recueils de proverbes... L'es una literatura modèsta, mas interessanta, malgrat un seriós problème d'ortografiá de la part d'aikelos qu'escrivan...

R.- Quala es la situacion sociala de la lenga dins lo Briançonès?

N.C.- La lenga se parla plus gaire, levat dos o trèis pechits atelièrs de patois qu'an estat organizats per d'anciens per pover parlar un pau entre ailos (ilhs an pereussas publiat quauques textes). Mas la l'i a de país onte la l'i pas plus que dos o trèis locutors, dins d'autres la l'i a plus degun. La fin de la transmission generacionala de la lenga a sevit un baron, e los joves d'encuèi, mesme s'ilhs saban que lors grands e lors rèires parlavan la lenga, ilhs lo vèian coma quauqua ren dau passat o coma una lenga mòrta. Chal dire qu'ilhs an d'autres preferéncias culturalas en rapòrt embé lo rèste de la França.

R.- E dins lo sistème educatif?

N.C.- Dins l'educacion la lenga es quaise pas representaa. La l'i a ben una Calendreta a Gap, mas unicament fan d'escòla primèra. Aprés la l'i a plus de possibilitat d'estudiar la lenga. Mas aiquò l'es quaise parièr dins las autras regions occitanas, a la diferéncia daus bretons o daus basques per exemple, per çò que nos avem pas gaire de collèges o de lycées que donan la possibilitat d'anar dinquiá lo Baccalauréat en occitan. Aprés quora èro au lycée a Gap, la l'i aviá un pechit cors d'occitan, mas embé una ora per setmana, l'èra pas grand chausa. A sabo pas se la se fai encara, mas imagino non, falta de professors.

R.- E dins los mèdias?

N.C.- La television es exclusivament en francés, mas chal dire que la l'i a una chaina embé una programacion regionala que difusa una programe en provençal una ora per setmana. E plus recentament, gràcias a la TDT nos avem una pechita chaina locala que prepausa chasca setmana un programe d'una quinzena de minutas per presentar un pau la lenga (mas ai paor que quaise degun lo regarde, coma ilhs en fan pas de publicitat).

Enfin e totjorn a Gap, la l'i a la librariá l'Espaci Occitan que prepausa una bèla colleccion de libres en occitan e de revistas coma Aquò d'aquí, mas chal precisar qu'aila fonciona de forma volontèra, e que per l'i anar, chal los contactat per qu'ilhs libren la librariá, alora la gent que lo sa pas la trobaré quaise totjorn sarraa...

R.- Qual ròle pòian joar las novèlas tecnologiás embé las lengas minoritàs?

N.C.- Ailas son ben importantas. Internet l'es coma una granda biblioteca onte nos poièm trobar un baron d'informacions, de documents, de dictionères, e d'autres sites coma d'atlas linguistics etc... E surtot, ailas pòian servir per ajuar a conéisser de personas esluenhaas que s'interèssan per aiqelas lengas.

R.- Vos volètz revenir lèu a Briançon. Avètz os quauque projet lingüistic?

N.C.- A siu despuei pauc correspondent per una associacion qu'edita dau caire italien una publicacion mensuala, e la me plairiá qu'aila sia un pau mielhs coneissuá. Per aiquò, ai dins l'esperit l'idèia d'organizar una jorna de la lenga a Briançon per assaiar de regropar totas las personas que pòian èsser interessaas per nòstra lenga, e parièr per la far descobrir o redescubrir a la gent de la region. Mas la rèsta un projet a long tèrme, vista la dificultat d'organizar

tala manifestacion. E dins un avenir plus pròche, a penso me concentrar per realizar d'enquèstas dialectalas dins tota la region, coma ai já començat l'an passat a Cervièra e dau caire italian a Fenils e Desèrtas. Alora mos prochens mèis seran surtot una rechercha daus darrièrs locutors de la lenga.

R.- Qualas mesuras deurián èsser présas per la lenga?

N.C.- A crèio que derant la situacion critica de la lenga dins las Alps la l'i a plus grand chausa a far, chal èsser realistes. Dau caire francés en tot cas, nos veiem ben coma la lenga es completament ignoraa. Alora lo modèlè sariá un còp mai, çò que se fai dau caire italian, onte ilhs arriban a far totas sòrtas de manifestacions popularas embé d'actes culturaus per representar lors lengas localas.

Mas parièr aici, la chaudriá trobar plus de gent interessaa e motivaa, e surtot chal crear una consciència e cèrt orguelh de la lenga. Mas per aiqùò, e per mielhs la far conéisser chal li redonar vivacitat, que la gent l'auvisse parlar, e préne consciència de çò que representa la perduá pregressiva qu'aila patís, per arribar a la far considerar coma un patrimòni que chal defendre e sauvagardar.

R.- Aira Nicolas Colomban nos presentaré son parlar, qu'es un dau mens coneissuts de la lenga d'òc.

Lo briançonés es un subdialècte vivaro-alpenc parlat dins l'extrème nòrd oriental dau domène de lenga d'òc, que se caracteriza per son caractèr de transicion embé los parlars arpitans e piemontésés vesins. Aul se divisa entre briançonés occidental, dau caire francés, e briançonés oriental, dau caire italian.

Las principalas caracteristicas fonologicas d'aiquèl parlar son las seguentas:

- Frequéncia dau rotacisme: /-l-/ e /-n-/ intervocalicas devenan /-r-/ (aiquò surtot dau caire francés): “luna” [ˈlyro], “setmana” [səˈmaro], “rana” [ˈʁaro], “rèina” [ˈʁejro], “venir” [vəˈri], etc ; e parièr, “escòla” [iˈkwɔro], “molin” [muˈrĩ], “pala” [ˈpaɾo], “a vòlo” [a ˈvwɔru] etc.

- Plusioras consonas son mutas (a la diferéncia daus autres parlars alpencs), coma la plupart de las consonas finalas: “eschiròl” [iʃiˈro], “chamoç” [ʃaˈmu], “champ” [ʃã], “còp” [ko], “jorn” [dʒu], “totjorn” [tuˈdʒu] (mas [ʃu:] dau caire italian), “chal far” [ʃa fa], “bèl temps” [bɛ tɔ̃], “solet” [suˈrø], solelh” [suˈrɛ], “vialar” [vjɛˈra], “vist” [vi], “pas” [pa], “pas ges” [paˈdʒi]. La l'i quauquas

excepcions, coma per exemple “lac” [læk], “Gap” [gæp], “cinc” [fɪŋk], “sèt” [sɛt], “uech” [vɥœʃ] o los curioses nombres “trèis” [tʁɛjk] e “sièis” [ʃjɛjk].

- Parièr las -s- en silaba sarraa chèian sistematicament. Per exemple: “lo chastèl” [l ʃa:'tɛ], “los chastéus” [lu: ʃa:'tjow], “la tèsta” [la 'tɛ:to] (notem aici la preséncia de vocalas lonjas, encara ben marcaas dau caire italian, un pau mens dau caire francés). Parièr embé l'iniciala “es-” que se prononciará [i-] (o [e-] segon lo parlar): “eschala” [i'ʃaro], “aul es estat” [u'li-i'tɛ], “aul es escrich” [u'li-i'kʁi].

- Dins mon país, lo sistème vocalic es relativament innovant, embé una tendéncia a d'evolucions talas que: “ai” [aj] > [ɛj] > [i] (per exemple “aiquò” se dis [i'ko] mas “aira” (ara) se dis [ɛjro]) ; “au” [aw] > [ow] > [u] (“orelha” [u'rɛʎo]). Parièr chal notar la diferenciacion entre per exemple, “parlar” [paʁ'la] e “parlat” [paʁ'lɛ] que resulta d'una anciana oposicion de lonjor. Notarem encara lo passatge frequent de [e] > [i] coma dins: “vesina” [vi'ziro], “vert” [viʁ], “ges” [dʒi] o “comprendo pas” [kɔ̃'pʁɪnu pa], “voler” [vu'ri], “pover” [pu'vi], “saber” [sa'bi]. E tot parièr [a] > [ɛ] coma dins: “lach” [lɛ(ʃ)] (mas “lait” [laj~lɛj] dau caire italian), “dalh” [dɛ], “chat” [ʃɛ], “vialar” [vjɛ'ra], “viatge” [vjɛdʒ(ə)], etc. Nos remarcarem encara coma lo grop “er” devén generalament [aʁ] : “per” [paʁ], “perfach” [paʁ'fɛ], “se permenar” [s paʁmø'ra], “dersèt” (< dètz-sèt) [daʁ'sɛt] (dau caire italian, aiquò afecta pereussas l'iniciala “re-” que deven [aʁ-]).

- Chal encara remarcar la preséncia de dos “r”: sia [ʁ] (après una consona o en iniciala), sia [r] (en posicion intervocalica). Aiquèl segond [r] pòl variar a [ɾ] dins quauques país.

Sus lo plan morfologic, lo briançonés a pereussas quauquas particularitats interessantas:

- Formas de l'article: sing. masc. “lo” [l] ~ [əl] (contraccions “dau” [dow~du], “au” [ow~u]), fem. “la” [la] ; plur. masc. “los” [lu:], fem. “las” [la:].

- Formas dau demonstratif: “aiquèl” [(i)kɛ] (“aiquèst” [(i)kɛt] derant vocala), “aiquela” [klo], e au plural “aiquelos” [klu: ~ kluz] e “aiquelas” [kla: ~ klaz] ; embé la possibilitat de l'i rajotar “aici” [i'ʃi], “aiquí” [i'ʃi] o “ailai” [i'laj] per donar una idèia de distància.

- Emplèc d'un pronom personal derant los vèrbes conjugats: “a” [a] (“iéu a” [jow a] o “mi a” [mi a] dau caire italian), “tu” [ty], “aul” [u(l) ~ ow(l)], “ail(a)” [il], “nos” [nu: ~ nuz], “vos” [vu: ~ vuz], “ilhs” [i ~ iz], “ailas” [jila: ~ jilaz], o “la” [la] derant

de formas impersonalas (per exemple “l’es” [li], “la l’i a” [la lja], “la fai frèid” [la fej fɛɛj], “la plúo” [la plyw], “la chèi nèu” [la tʃej nɛw] etc). A la forma interrogativa, aiuelos pronomes se vèian inversats coma lo fai lo francés: “a siu” [a ʃju] > “siuc iéu?” [ʃjukjow] ; “a parlo” [a ˈpaɾlu] > “pàrluc iéu?” [ˈpaɾlu kjow] (notem aici la preséncia d’un ancien “-c” final a la promièra persona) ; “tu vòs” [ty vwa] > “vòs tu” [vwa ty] ; “aiquò l’es” [(i)ko li] > “qu’es lá aiquò?” [ˈki lo ko] (qu’es aquò) ; “nos sem” [nu: sɔ̃] > “sem nos?” [sɔ̃ nu:] ; “vos fasètz” [vu: faˈzɛ] > “fasètz os?” [faˈzjow] ; “ilhs van” [i vã] > “van-ilhs?” [vã ji]. Aiquela utilizacion dau pronom constituís clarament un trach de transicion embé l’arpitan o lo piemontés.

- Existéncia d’un temps futur format embé “puei” (prononciat segon los país [pɥi ~ pɥɛ ~ pœj]), per oposicion au futur normal qu’a plutòst una valor de mòde dubitatif o concessif : “Deman a vau puei au marchat.” (segur qu’a l’i vau deman) / “Deman a anarai au marchat.” (benlèu qu’a l’i anarai deman).

- Lo plural daus adjectius masculins se fai en [u]. Aiquò l’es trach tipicament briançonés que resulta de la cheiuta de las consonas finalas, per evitar las confusions: “aiuelos grandos champs” [klu: ˈgɾãdu tʃã], “de bèlos chats” [də ˈbɛlu tʃa]. Aiquela finala s’oposa donca au feminin plural en [-a].

Lexicalament enfin, se lo caractèr occitan dau parlar briançonés fai pas ges de dote, chal notar la preséncia de tot un lexic comun entre l’occitan alpenc e l’arpitan. L’influéncia de la lenga francésa es pereussas importanta, tant dau caire francés coma dau caire italiè (onte lo francés l’i es totjorn estat parlat e mesme, foguèc un temps, èra la lenga utilizaa dins las escòlas).

Quauquas unas d’aiuelas particularitats son estat aici volonterament indicaas per escrich dins aiquest article.

NB: Lo mot “pereussas” [p(ə)ˈɾjusa] vòl dire “tamben” ; es un derivat de “perèu” que s’auvís mas qu’autorn de Briançon (dau caire italiè o dins Cairas se dis “decò”).

Francesc Sangar. CAOC.